

Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Mustafa Kemal University Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2012 ♦ Cilt/Volume: 9 ♦ Sayı/Issue: 18, s. 29-44
**İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA UZAK BAĞDAŞTIRMA
KULLANIMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA***

Yrd. Doç. Dr. Bilginer ONAN

Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi, bilgineronan@gmail.com

Nazlı TOKDEMİR

Antakya Ata Koleji

Özet

Bu çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde, öğrencilerin soyut düşünme becerilerini geliştirmede temel ölçütlerden biri olan uzak bağdaştırmaların sınıf düzeylerine göre dağılım oranları tespit edilmiş, elde edilen bulgular, belirlenen ölçütler çerçevesinde bir karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Çalışmanın amacı, soyut düşünme becerisini geliştirmede bir ölçüt kabul edilen uzak bağdaştırma kullanımlarının metinlerdeki dağılım oranlarını tespit ederek, öğrencilerin soyut düşünme becerilerini geliştirmede ne kadar etkili olduklarını ortaya koymaktır. Çalışmanın evrenini, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları ilköğretim 6,7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Örneklem, ders kitaplarındaki temalarda yer alan 56 okuma metninden meydana gelmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde, ders kitaplarındaki metinlerin taşınması gereken nitelikler içerik, konu, dil ve anlatım yönünden ele alınmıştır. Dil ve anlatım yönünden metinlerin taşınması gereken nitelikler değerlendirilirken semantik bir kavram olan bağdaştırmalar üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, bağdaştırma kullanımı ve soyut düşünme arasındaki ilişki ele alınmıştır. Üçüncü bölümde 6,7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde uzak bağdaştırmaların dağılım oranları tespit edilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde, sınıf düzeylerine göre dağılım oranları tespit edilen uzak bağdaştırmalar metin türleri, sınıf düzeyleri, temalar ve metinler arası ölçütler çerçevesinde bir karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Sonuç olarak, uzak bağdaştırmaların sınıf düzeylerine göre dağılım oranlarında bir düzensizlik olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bağdaştırma, Uzak Bağdaştırma, Türkçe Ders Kitapları, Ana Dili Eğitimi, Soyut Düşünme Becerisi

**A RESEARCH ON THE USAGE OF REMOTE RECONCILIATION IN SECONDARY
SCHOOL TURKISH LANGUAGE COURSE BOOKS**

Abstract

Remote reconciliation is one of the main criteria in developing students' abstract thinking skills. In this study, the distribution ratio of remote reconciliation in relation to grades in the texts which are in the Turkish language course books of the Ministry of National Education Publications for the 6th, 7th and 8th grades was identified. Findings obtained were compared in the framework of the criteria determined. The purpose of the study is to determine in texts the distribution ratio of remote reconciliation usages which are considered as criteria in developing abstract thinking skill and to determine how much they are effective in developing students' abstract thinking skills. Population of the study consists of the Turkish Language course books of the Ministry of National Education Publications for the 6th, 7th and 8th grades. Sample of the study consists of 56 reading texts from the course books. In the first part of the study, qualifications that the course books should have were addressed in terms of content, subject, language and expression. Reconciliation, which is a semantic concept, was emphasized while evaluating the qualifications that the course books should have. In the second part, the relation between reconciliation usage and abstract thinking was addressed. In the third part, the distribution ratio of reconciliations in the Turkish language course books for the 6th, 7th and 8th grades was determined. In the fourth part, remote reconciliations were compared in the framework of text types, grades, themes and inter textual criteria.

Key Words: Reconciliation, Remote Reconciliation, Turkish Language Course Books, Native Language Education, Abstract Thinking Skill

* Bu çalışmada kullanılan veriler, Yrd. Doç. Dr. Bilginer ONAN danışmanlığında, Nazlı TOKDEMİR tarafından hazırlanan "İlköğretim (6,7 ve 8. Sınıf) Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Bağdaştırmalar Yönünden İncelenmesi" isimli yüksek lisans tezinden alınmıştır.

Giriş

Ders kitabı, bir dersin öğretimiyle ilişkili olarak hazırlanan ya da seçilen, belirli ölçülere göre incelendikten sonra belli bir okul, sınıf ve ders için öğretmen ve öğrencilere temel kaynak olarak salık verilen kitaptır (Oğuzkan, 1993: 38). Öğretimde öğretmenin gücünü daha iyi kullanmasına, öğretmek istediklerini daha dizgesel bir biçimde vermesine, öğrencinin de öğretmenin anlattıklarını, istediği zaman ve yerde, istediği hızda yinemesine olanak veren temel gereçtir (Aycan, 2001). Eğitim ve öğretim etkinliklerinin planlanmasında, uygulanmasında, değerlendirilmesinde ve geliştirilmesinde ders kitabının önemli bir rolü vardır. Kitap, sınıfta öğretmen ve yazı tahtasından sonra en sık başvurulan bir araçtır (Alkan, 1995: 126). Türkçe öğretiminde kullanılan yardımcı ders araçları içinde en önemlisi ders kitaplarıdır. Ana dilini etkili bir şekilde kullanma becerisi ve dil bilinci, bireye ilköğretim kademesinde kazandırılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Türkçe ders kitaplarının önemi daha da artmaktadır (Özbay, 2006: 170).

Ana dili eğitimi için ilköğretimde kullanılan kitaplar; ilk okuma yazma, Türkçe ve dil bilgisi kitaplarıdır. Bunlar öğretim bakımından önem ve izleme gereğine göre, ders kitabı, yardımcı kitap ve başvuru kitabı olmak üzere üç grupta toplanmaktadır. Ders kitabı, öğrenci düzeyinde yazılmış ya da toplanmış metinlerden oluşan ve programa göre anlama-anlatma yeteneğini geliştirmek yanında edebiyat terimlerini, kompozisyon bilgilerini, dil bilgisi konularını tanıtan, izlenmesi zorunlu kitaptır (Göğüş, 1996: 6). Ders kitapları, öğrencilerin bilişsel gelişim süreçlerini önemli ölçüde destekleyen eğitim ortamlarıdır. Bu açıdan bakıldığında, ders kitaplarındaki metinlerin taşıdıkları dilsel nitelikler bakımından, çocukların bilişsel gelişim süreçlerine ne ölçüde katkı sağladığı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir düşünce veya ilişkiyi niteleyen soyut kavramları tanımlamak, somut olanlara göre her zaman daha zordur. Özellikle soyut düşünme, bilişsel süreçler açısından ileri düzey bir beceridir. Bu bilişsel beceriler sadece dil derslerinde değil, tüm derslerde geliştirilir ancak dilsel beceriler birçok öğrenmenin temelini teşkil ettiği için ana dili eğitimi çerçevesinde bilinçli olarak planlanmalı ve öğretilmelidir. Dil eğitimi bir bütünlük içerisinde ele alınmalıdır. Ders kitapları ve eğitim programları dilin öğrenimine katkıda bulunmalıdır. Öğrenciler, dilin günlük iletişimsel amaçlar doğrultusunda kullanımını öğrenirken, durum, konum, bağlam ve konuşulan kişiye göre dil kullanımının farklılaştığını da içselleştirmelidir. Bu noktada özellikle ders kitaplarına metin seçimi konusu üzerinde durmak gerekiyor.

Ders kitapları için seçilen araç metinlerin bilişsel becerileri geliştirme konusunda yeterli niteliklere sahip olmadığı düşünülmektedir (Keklik, 2005: 1). Türkçe ders kitapları, dil gelişimini sağlamak ve bilişsel becerileri artırmak için mi yazılmaktadır, yoksa sadece değer yargıları ve ahlaki değerlerinin aktarılması için bir araç işlevine mi sahiptir? Birçok ülkede olduğu gibi elbette ders kitaplarında sunulan metinler, kültüre özgü kodları ve mesajları taşımaktadır. Dile hâkim olan dünya görüşünün metinler yoluyla aktarılması son derece önemlidir. Ancak sadece değer aktarma ölçütüyle tespit edilen metinler, bilişsel becerileri geliştirmede

yetersiz kalacaktır. Önemli olan, bu iki temel niteliğe sahip metinlerin seçilmesi veya kurgulanmasıdır. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın, İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1–5 ve 6–8) kitabında belirtilen genel amaçlardan da anlaşılacağı gibi, Türkçe ders kitapları hem öğrencilerin bilişsel becerilerini geliştirmeyi hem de onların ahlaklı insanlar olarak yetiştirilmesini sağlamayı hedeflemektedir. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda, Türk Milli Eğitiminin, Türk milletinin bütün fertlerini; (Madde 2) "Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek", gibi dört genel amaç sıralanmıştır (MEB, 2005). Eğitim sistemimizdeki bilinen sorunlar, öğrencilerin üst düzey düşünme süreçleri gerektiren işlemlere tabi tutulduğu PISA testleriyle de ortaya çıkmaktadır. Birçok ülkenin öğrencilerinin matematik, anadili, fen bilgisi vs. gibi alanlarda katıldığı sınavlardan alınan sonuçlar kullanılarak, uluslararası beceri düzeyleri saptanmaktadır. PISA araştırmalarından alınan sonuçlar, dolaylı olarak ders kitaplarındaki metinleri de ilgilendirmektedir.

Sonuç olarak, Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin çocukların gelişim düzeylerine göre kurgulanması gerekmektedir. Metinlerin kültürel aktarım işlevlerinin yanı sıra, bilişsel becerileri geliştirmeye yönelik niteliklere sahip olması da son derece önemlidir. Özellikle metinlerin soyut düşünebilme becerilerini geliştirmeye yönelik olarak hazırlanması ve seçilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, uzak ve yakın bağdaştırmaların, metni anlama sürecinde, öğrencilerin soyut düşünme becerilerini geliştirici nitelikteki dilsel özellikler ve ölçütler olduğu düşünülmektedir. 12- 15 yaşlar arasındaki zihinsel gelişim, temel dil becerilerinin kullanımı açısından son derece önemlidir. Öte yandan, öğrencilerin soyut düşünebilme becerileri 11 yaşından itibaren gelişmeye başlamaktadır (Şirin, 2007: 65). Bu açıdan bakıldığında, ilköğretim ikinci kademe sürecini karşılayan 12- 15 yaşlar arası, öğrencilerin soyut düşünme becerilerinin gelişimi açısından kritik bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte çocukların soyut düşünebilme becerilerinin geliştirilmesinde ders kitaplarındaki metinlere önemli görevler düşmektedir. Metinlerdeki bağdaştırmalar ve özellikle uzak bağdaştırmalar üzerinden yapılan anlama anlatma çalışmaları, dilin soyut kullanımlarının sergilenmesini bakımından önemli bir işleve sahiptir.

Yukarıdaki temel düşünceden hareketle bu çalışmada, kelime ve kelime gruplarının anlam özelliklerinden bağdaştırma kavramı, ilköğretim ikinci kademe ders kitaplarındaki metinlerde kullanım düzeyleri açısından ele alınacaktır. Buna bağlı olarak çalışma çerçevesinde, sınıf düzeyleri, metinler arası ve temalar arası karşılaştırmalardan elde edilen bulgulara yer verilecektir.

Yöntem

1. Problem Durumu

Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki (MEB, 2008) metinlerinde, uzak bağdaştırma kullanımına ne ölçüde yer verilmektedir ve bağdaştırmaların sınıf, tema, metin ve metin türlerine göre dağılım oranları nedir? Dolaylı olarak, ders kitaplarındaki metinler, çocukların soyut düşünebilme becerilerini geliştirmeye ne ölçüde uygundur? Bu durum, çalışma çerçevesinde, soyut düşünme becerileri açısından ele alınmış olup, uzak bağdaştırmalar ölçü alınmıştır.

2. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Betimsel tarama modeli olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu betimlemeye, açıklamaya çalışır. Bu sayede onları iyi anlayabilme, gruplayabilme olanağı sağlanır ve aralarındaki ilişkiler saptanmış olur (Kaptan, 1998). Betimsel araştırmalar, verilen bir durumu olabildiğince tam ve dikkatli bir şekilde tanımlar (Büyüköztürk, 2011: 19). Tarama modelleri, geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırmalara uygun bir modeldir (Karasar, 2010). Betimsel tarama modelinde, bilimin gözleme, kaydetme, olaylar arasındaki ilişkileri tespit etme ve kontrol edilen değişmez ilkeler üzerinde genellemelere varma nitelikleri söz konusudur. Yani bilimin tasvir fonksiyonu ön plana alınmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2000).

3. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Dinleme metinleri ve serbest okuma metinleri kapsam dışında bırakılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki temalarda yer alan 56 metin oluşturmaktadır.

4. Sınırlılıklar

Çalışma, MEB 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe kitaplarındaki temalarda yer alan 56 metin ile sınırlıdır. Serbest okuma ve dinleme metinleri çalışma kapsamına dâhil edilmemiştir. Metin analizlerinde temel alınan ve isim tamlaması, sıfat tamlaması, deyim, tümce, sözce gibi unsurlardan meydana gelen yakın bağdaştırmalar, çalışmaya dâhil edilmemiştir. Metinler, uzak bağdaştırmaların dağılım oranları yönünden analiz edilmiştir.

5. Varsayımlar

MEB ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin uzak bağdaştırma örnekleri içerdiği varsayılmaktadır.

6. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırmayla ilgili veriler, Milli Eğitim Bakanlığı 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki temalarda yer alan 56 metin analiz edilerek elde edilmiştir. Metinlerdeki bağdaştırma örnekleri tespit edildikten sonra uzak bağdaştırmaları tekrar belirlemek için kendi aralarında analize tabi tutulmuştur. Metin ortamındaki uzak bağdaştırmaların tespit edilmesinde, literatür taraması sonucunda elde edilen tanımlar ve örnekler ölçüt alınmıştır. Metinlerin incelenmesi sonucunda elde edilen uzak bağdaştırmalar metin, tema, sınıf düzeyleri ve metin türlerine göre ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Kavramsal Çerçeve

1. Bağdaştırmalar

Dillerde her kavram için yeni kelimeler türetilmemekte, bazen bu türetme yerine ilgili kavram, kelime grupları ile karşılanmaktadır. Bu tür oluşumlara genel olarak dil biliminde *bağdaştırma* adı verilmektedir. Bağdaştırma, “tamlama, deyim gibi söz varlığı içindeki öğeleri, tümce ya da sözceleri anlamlı, kabul edilebilir birimler hâlinde bir araya getirmedir (Aksan, 2006:83). Örnek olarak *sınav günü, çavdar ekmeği, çıkmaz sokak* gibi binlerce tamlama verilebilir.

Bağdaştırmalar, en az iki ögesi olan birleştirmeler olduğu için kelimedeki anlamdan yola çıkılarak açıklanamaz. Bir kelime grubunun ya da cümlelerin anlamını, öğelerin dizimi ve birlikteliğini oluşturan kelimelerin anlamlarına bağlı olarak ortaya çıkan ilişki belirler. Bununla birlikte söz dizimi bakımından doğru kurulan bir cümle, kelime ve kelime gruplarının bağdaştırılmasıyla oluşan ilişki yönüyle anlamsız kabul edilebilmektedir. Örneğin “Kitaplar yıllardır dinleniyor.” cümlesi, dil bilgisi kurallarına uygun olduğu için doğru ve anlamlı kabul edilmektedir. Oysa cümlede *dinlen-* canlı özne gerektiren bir fiil iken; bu fiili gerçekleştiren, cansız olmasına rağmen, *kitaplar* öznesidir. Bir cümlede her türlü öge, bir kelime grubunda her türlü kelime arasında görülen bu dil olayını açıklayabilmek için kelimelerin temel anlamları, yan anlamları, mecaz anlamları dışında sahip oldukları duygu değerleri, tasarımları ve uzak-yakın çağrışımlarını değerlendirmek gerekmektedir (Yıldırım, 2005: 29-30).

Bağdaştırmalar, alışılmış/ yakın bağdaştırma ve alışılmamış/ uzak bağdaştırma olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

1.1. Yakın Bağdaştırma

Anlam belirleyicileri, anlam ayırıcıları arasında uyum bulunan birleştirmelerdir. Örneğin *çavdar ekmeği* örneğinde birbirine uyum sağlayan iki ögeyi görmekteyiz. Her ikisi de yenebilecek maddelerdir. *Kadın ayakkabısı* tamlamasında da alışılmış bir bağdaştırma vardır. Çünkü ayakkabı insanların giyebileceği şeydir ve kadın da insan olduğu için olağan bir bağdaştırma yapılmıştır. *İlk göz ağrısı, yangına körükle gitmek, bindiği dalı kesmek* gibi (Aksan, 2006: 83).

Yakın bağdaştırma kavramı çerçevesinde, bu grubun en karakteristik üyelerini deyimler oluşturmaktadır. Deyimler, yakın bağdaştırmalardır; çünkü üzerlerinde uzlaşım vardır. Deyimlerin yapıları incelendiğinde, bu yapıları meydana getiren

unsurların hem yönlendirme kuralları çerçevesinde alışılmış birlikteliklerle kurulduğu, hem de yönlendirme kuralları dışında, alışılmamış uzak bağdaştırmalarla yapılandırıldığı gözlenmektedir. Yönlendirme kuralları çerçevesinde kurulsalar dahi, deyimleri yakın bağdaştırmalar grubuna dâhil eden özellik, uzlaşımıdır.

1.2. Uzak Bağdaştırma

Anlam belirleyicileri, anlam ayırıcıları arasında uyum bulunmayan birleştirmelerdir. *Kavga kaşağısı, şeytan çekici, renkli gece* gibi tamlamalar alışılmamış bağdaştırmalardır. Çünkü öğeler arasında uyum yoktur. *Körpe merdiven, körpe masa* dersek alışılmamış bir bağdaştırma olur. Çünkü *körpe*, sadece bitkiler için kullanılan bir sıfattır (Aksan, 2006: 84).

Türkçenin yazın ve özellikle şiir dilinde çok eski ürünlerinde alışılmamış bağdaştırmalara rastlamak mümkündür. Yunus Emre'de *aşk elçisi, ömür ipi, gönül şarı* gibi alışılmamış bağdaştırmalara rastlanır. Yine Yahya Kemal'den *emel gurbeti, ölüm servileri*, Attila İlhan'dan ise *haydut bir akşam, kül rengi Salı, yanılmış bir kapı* örnek olarak verilebilir. Bu örnekler içerisinden *haydut akşam* tamlamasını incelediğimizde *akşam*, temel anlamda kullanılmıştır. *Haydut* ise ürkütücü, tedirginlik veren... gibi anlamlar yükleyerek okuyucuda zengin bir duygu ve tasarımlar bütünü yaratmıştır. Bu tamlamayla aynı zamanda deyim aktarması, kişileştirme de yapılmıştır. Bunlara ek olarak uzak bağdaştırmalara şu kullanımlar örnek verilebilir:

- Zamanın Tozu
- Ağlayan Çayır
- Rüzgârın Gözleri
- Yağmurun İniltisi
- Suyun Hafızası
- Kırmızı Perşembe
- Balık İzlerinin Sesi
- Kullanılmamış Bir Gökyüzü
- Hüzünlü Bir Pencere

Bu çalışmada, ilköğretim MEB 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki temalarda bulunan metinler, uzak bağdaştırmalar yönünden analiz edilecektir. Metin içerisinde geçen bağdaştırmalar, çocukların metin aracılığıyla soyut düşünme becerilerini geliştirmede önemli bir işleve sahiptir. Ders kitaplarındaki metinlerin bağdaştırmalar yönünden zenginliği, birer soyut düşünme aracı olarak kabul edilmeleri bakımından önemli bir ölçüttür. Metinlerin bağdaştırmalar yönünden analizlerine geçmeden önce, Piaget'nin bilişsel gelişim kuramında birer gelişim basamağı olarak yer verdiği somut ve soyut işlemler dönemi üzerinde durmak gerekiyor. Özellikle soyut işlemler dönemi 11 yaşından sonra başladığı için ilköğretim ikinci kademenin çocuğun soyut düşünme becerilerini geliştirmede önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz.

2. Bağdaştırma Kullanımı ve Soyut Düşünme Arasındaki İlişki

Ders kitabı hazırlarken ve sınıfta ders anlatırken, öğrencinin o zamana kadarki bilgi ve tecrübelerinden hareket ederek, yeni bilgi ve tecrübelerin bunlar üzerine kazandırılması çok daha kolay olacaktır. Yeni bilgileri eski bilgilerle karşılaştırarak, gerektiğinde eskileri doğrularak geliştirmek, öğrencideki bilgi sisteminin çok daha sağlam olmasını sağlayacaktır.

Çocuktaki zihin gelişimi somuttan soyuta doğru olmaktadır. İnsan her zaman somut olarak gördüğü, algıladığı şeyleri, onların soyut kavramlarla anlatılmasından daha kolay öğrenir. Bu nedenle, öğrenci mümkünse ders konusu olan eşya ve nesnelere doğrudan karşı karşıya getirilmeli; bu mümkün olmadığı zaman o nesne veya olayın modeli, fotoğrafı veya başka bir simgesi gösterilmelidir. Özellikle ilköğretim öğrencilerinde, gözle görüp, eliyle tuttuğu gerçek eşyalar daha anlamlıdır. Bu sebeple öğretimde öğrencilere öncelikle somut şeyler öğretilmeli, daha sonra soyuta ulaşılmalıdır. Soyut konuların öğretiminde somut konulardan faydalanılmalıdır (Kabadayı, 2006: 292).

Cemiloğlu (2001:29–71)'a göre "gelişim psikolojisi verileri, çocuğun zihin gelişiminde soyut düşünmenin on bir yaş civarında başladığını göstermektedir. O hâlde düşünceye dayalı türlerin ilköğretimin ikinci kademesinde (6–8. sınıflarda) verilmesinin daha doğru bir belirleme olduğu söylenebilir. Düşünceye dayalı türlerin söyleşi/sohbet, deneme, fıkra ve makale şeklinde kolaydan zora, yüzeyselden derinlemesine doğru bir yol izlenerek öğretilmesi gerekmektedir.

İkinci kademe öğrencileri soyut işlemler dönemindedir. Bu sebeple *güzellik, iyilik, doğruluk, fayda* gibi estetik-aynı zamanda- soyut kavramları algılamakta sorun yaşamamaktadır. Estetik başlıkların öğrenciler tarafından tüm olarak kavranması onlara olumlu kişilik özellikleri kazandıracaktır. Yine bu değerler öğrencilerde eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerinin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesi milli eğitimin temel amaçlarından biridir. Bu nedenle 8. sınıf Türkçe ders kitapları hazırlarken metinlerin seçiminde *estetik değerleri* içinde bulundurmasına öncelik verilmelidir (İşcan, 2008: 11-12).

İlköğretim ikinci kademe öğrencileri yaş grubu olarak bilişsel gelişim süreci içerisinde soyut işlemler dönemine geçmişlerdir. Bu süreç içerisinde, öğrencilerin soyut düşünme becerilerini geliştirecek çok çeşitli araçlar mevcuttur. Metin içerisinde kullanılan uzak bağdaştırmalar, metin aracılığıyla öğrencilerin soyut düşünme becerilerini geliştirmede önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Temalar içerisindeki metinlerde yer alan uzak bağdaştırmalar, öğrencileri dil merkezli olarak soyut düşünme becerilerini geliştirmede son derece önemlidir. Bu düşünceden hareketle, metinlerdeki bağdaştırma kullanımları hususunda ders kitabı yazarlarının bir farkındalık geliştirmeleri gerekmektedir.

Soyut düşünme, "Bilinen kavramları yeni durumlara ve ortamlara uygulayabilme, soyutlama ve genelleştirmelerden yararlanma yetisiyle tanımlanan

bir düşünme biçimidir. Şeylerin ve olguların temel özelliklerini kavrama, durumun farklı yanlarını aklında tutma ve bir durumdan ötekine zihinsel olarak geçme, önceden tahmin edebilme ve planlama, sembolik düşünme ve sonuç çıkarma becerisi olarak tanımlanmaktadır” (Budak, 2000: 694). Görüldüğü gibi soyut düşünme kavramı çeşitli alt başlıklardan meydana gelmektedir.

“Yeryüzündeki hiçbir dilin tek tek sözcüklerle konuşulmadığı bir gerçektir. Belli bir kavramı anlatmak üzere her dilde birden fazla sözcük bir araya getirilerek çeşitli tamlamalar, deyimler, oluşturulmakta, değişik düşünce, duygu ve bildirileri yansıtmak için de tümceler ve sözcükler kurulmaktadır. Bu şekilde, tamlama, deyim gibi, sözvarlığı içindeki öğeleri ve tümce ya da sözcükleri anlamlı, kabul edilebilir birimler halinde bir araya getirmeye bağdaştırma adı verilmektedir” (Aksan, 1999: 83). Bağdaştırmalar, alışılmış ve alışılmamış bağdaştırmalar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. “Anlam belirleyicileri ve anlam ayırıcıları arasında belirli bir uyum bulunan ve toplumun üzerinde belirli bir uzlaşım oluşturduğu bağdaştırmalara alışılmış bağdaştırmalar adı verilmektedir. Anlam belirleyicileri ve anlam ayırıcıları arasında uyum bulunmayan ve üzerinde daha kısıtlı bir uzlaşım olduğu bağdaştırmalara ise alışılmamış bağdaştırmalar denir” (Aksan, 1999: 83-84).

Alışılmış ve alışılmamış bağdaştırmaların soyut düşünme becerilerini geliştirmede önemli işlevleri olduğu düşünülmektedir.

Alışılmış bağdaştırmalar, aralarında anlamca ilgi kurulabilir iki unsurun birleşmesinden meydana geldiği için öğrencilerin zihnini dolaylı olarak alışılmamış bağdaştırmalara hazır duruma getirme işlevine sahiptir. Bir başka ifadeyle bu kullanımlar, soyut düşünme sürecinin önemli unsurları olan soyutlama, bilinen kavramları yeni durumlara ve ortamlara uygulayabilme, nesnenin farklı durumlarını aklında tutma becerilerini geliştirmede son derece önemlidir. Alışılmış bir bağdaştırma özelliği gösteren *çavdar ekmeği* örneğinde bu durum gözlenmektedir. Bu örnekte, bilinen bir kavram olan *ekmeğin* farklı bir durumu dile getirilmektedir. *Çavdar ekmeği* kullanımı, *buğday ekmeği*, *kepek ekmeği*, *yulaf ekmeği* gibi ekmeğin diğer farklı durumlarından ayrılmaktadır. Burada bir soyutlama söz konusudur. Soyut düşünme sürecinin unsurlarından biri olan farklı durum ve ortamlar, bağdaştırma kullanımında anlam ayırıcı özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Deyimler, uzlaşım olmaları için alışılmış bağdaştırma grubunda yer almaktadır.

Alışılmamış bağdaştırmalarda ise bağdaştırmayı oluşturan anlam ayırıcı ve anlam belirleyici unsurlar arasında, toplumca onaylanmış, üzerinde uzlaşım sağlanmış bir uyum söz konusu değildir. Bu uyumun olmayışı, öğrencileri soyut düşünme sürecine yönlendirmektedir. Birbiriyle uyum içerisinde olmayan unsurlar arasında ilgi kurmaya çalışan çocuk, genelleştirmelerden yararlanma, nesne veya olgunun farklı yanlarını aklında tutma ve bir durumdan ötekine zihinsel olarak geçme, önceden tahmin edebilme, sembolik düşünme ve sonuç çıkarma gibi soyut düşünme sürecinin diğer aşamalarını kullanmaya başlayacaktır. *Körpe masa* örneğinde, birbiriyle anlamca uyum göstermeyen dar uzlaşım bir yapıyla karşılaşan çocuk anlam ayırıcı ve anlam belirleyici unsurlar üzerinde ayrı ayrı genelleştirme,

nesnelerin farklı özelliklerini hatırlama, zihinsel olarak anlamsal geçiş yaparak bağdaştırmanın anlamı hakkında tahmin yürütür ve sonuca ulaşmaya çalışır. Bir başka ifadeyle, *körpe* ve *masa* kelimelerinin anlamları üzerinden bir ilgi kurma çabası gösterir. Bu durum, metnin dil özellikleri çerçevesinde, çocuğu soyut düşünme basamaklarına yönlendiren önemli bir işlevdir. Şiir türü metinlerde, bağdaştırma örneklerine daha yoğun bir şekilde yer verilmektedir.

Sonuç olarak, metni oluşturan dizgelerin derin yapısını, dizgeyi oluşturan unsurlar arasındaki anlamsal ilişkiler belirlemektedir. Dizgeyi oluşturan ögeler arasındaki anlam ilişkileri, dizgenin anlamını metin bağlamıyla birlikte oluşturmaktadır. Öge içindeki anlamsal ilgilerin oluşmasında alışılmış ve alışılmamış bağdaştırmaların önemli bir rolü vardır. Öge anlamının doğru kurgulanabilmesi için soyut düşünme becerisinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, soyut düşünme becerisinin geliştirilmesinde bağdaştırmaların önemli dilsel araçlar olduğu söylemek mümkündür.

Bulgular

1. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kullanılan Uzak Bağdaştırmalar

- Anlat anlat ! diye bağıştılar *raflarda uyuklayan kitaplar*.
- Örneğin “*Kibritçi Kız*” *sımsıcak bir masaldır*, değil mi?
- *Suları ürperten seher yeli*.
- *Uzun kirpikleri geziniyor mor dağlarda*.
- *Cömert bir yağmur* gibi suluyor çiçekleri.
- *Ufukta gülüp duruyor alev saçlı güneş*.
- *Düşleri nakışlı çocuk*, elleri hünerli çocuk.
- *Seni selamlamadan uçan kuşun yuvasını bozacağım*.
- *Güneş, o kızılımsı, taptaze ışıklarını tepelerden aşağıya, evlerinde beyaz perdeleri (2)*
  - *Boz martılar düğün yapar* Mersin’de.
  - *Cıvı cıvı, sessiz duran yuvalar*.
  - Bu sayede yaşamak; *mavi müzikli bir yolculuk* olmuştur.
  - *Yaz akşamlarının iç serinliği, yıldız şavklarına vuran şarkılar*.
  - *Tüm renklere can üfleyen yaramaz çocuk, yaşamın rengi, tadı, cazibesi velhasıl ta kendisidir. (2)*
    - Hani gökyüzü, hani *paldır küldür bulutlar*, hani yağmur sonrası yedi renkli gökkuşağı?
      - El kadar mavi görünüyorsa pencerenizden, hele başınızı kaldırıncamasmavi, *çılginca bir gökyüzü* görebiliyorsanız bir yerlerde, şükredin.
      - Bu, *büyük sancılarla inleyen göğün doğurduğu ilk rahmet damlası* idi.

2. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kullanılan Uzak Bağdaştırmalar

- *Cehalet denilen paslı çember*
- Şimdi yerlerini ağır metal kapılara bırakan o güzelim ahşap döşemeli kapılar, antikacıların *soğuk vitrinlerinde* bir masa tablası ya da iç dekor olarak kullanılmak üzere uygun fiyata satılmayı bekliyor.
- Gerçek anlamda *gönül telimizi titreten, ruhunuzu ürperten, bu esrarlı sesin, sazın ve tavrın arka planında* neler ve kimler var?
- *Sazının göğsünden pençesiyle sesler çıkaran Neşet Ertaş*, hep samimi ve kendi halinde yüreğinin acılarını ve kendi *iç gurbetlerini* seslendirmiştir.
- Sözü ve müziği ile anonim türkülerdeki erişilmez sadeliği ve estetik seviyeyi yakalayan sayısız türkünün, bozlağın altına attığı *mütevazı imzasını* kimselere söylemedi.
- *Sevmiyorum suyunda yıkanmamış rüzgârı.*
- Havalar sertleşir, poyrazlar, lodolar birbirini kovalar, günün birinde teşrinlerin sonuna doğru, ılık hiç rüzgârsız *parça parça oynamayan bulutlu, tatlı, sümbülî günlerde*, o en çığırkan kafes kuşunu nereden bulursa bulur.
- Kalın tüylü bilekleri, geniş göğsü, delikleri kapanıp açılan üstü kara benekli bir burnu, deriyi yırtmış da fırlamış gibi saçları, kısa kısa yürümesi, *kalın kalın bir gülmesi...*
- İriliğine, sallapatılığına, Karamanlı ağzı konuşuşuna, basit ama *hesaplı fikirlerine*, sevimli şakalarına karşı hakkında kötü bir hüküm de veremezsiniz.
- *Toprak gülümserdi* çarıklı ayaklarına.
- *Genin ulu ağırlığına* karşı.

3. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kullanılan Uzak Bağdaştırmalar

- *Arsız bir karasinek uzun ve titrek ninniler* söylemiş. (2)
- Özellikle tavanlarda ahşap çitalarla *geometrik kompozisyonlar* oluşturulmuştur.
- Konuşan ve dertleşen insan, *sokak boyu yalnızlığını sürükleyen insandan* daha huzurlu olmalıdır.
- *Kişisel cennetinize*, eve atıyorsunuz kendinizi.
- *Kesik kesik, acı acı geceyle* kayarak bize doğru homurtulu.
- Ne yazık ki onların insan dokunan elleri, gülümseyen yüzleri ve *sıcak kalp atışları* yoktur.
- Fakat bilgisayarı *insanüstü bir nesne* konumuna çıkarıp bütün zamanını onun başında geçirenlerin, eşyanın *soğuk ve derin yalnızlığına* düştüklerini; hayallerini işletmek yerine, *çağdaş bir köleliği* benimsediklerini söyleyebiliriz. (3)

- Bir yandan tomurcuklanan ağaçlar gözü gönlü oyalarken öte yandan *sinsi soğuklar, delişmen rüzgârlar, sırnaşık yağmurlar* bir türlü dinmek bilmiyordu.(3)

4. İlköğretim 6,7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

Çalışmanın bu bölümünde, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde uzak bağdaştırmaların metinlere, temalara, metin türlerine ve sınıf düzeylerine göre dağılım oranları tespit edilecektir.

4.1. Metinlere Göre Dağılım Oranları

Uzak bağdaştırmaların metinlere göre dağılım oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: Uzak Bağdaştırmaların Metinlere Göre Dağılım Oranları

Sınıf	Metnin Adı	Metnin Türü	Teması	Uzak Bağd. (f)
6	Mavisini Yitirmiş Yaşamak	Deneme	Doğa ve Evren	7
6	Çocuk ve Resim	Şiir	Duygular ve Hay.	4
7	Bozkırın Tezenesi	Biyografi	Milli Kültür	3
7	Son Kuşlar	Hikâye	Doğa ve Evren	3
8	Bilgisayar Yalnızlığı	Deneme	Bilim ve Teknoloji	3
8	İki İyi İnsan	Hikâye	Kişisel Gelişim	3
6	Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması	Hikâye	Okuma Kültürü	2
6	Anadolu'da Bahar	Şiir	Zaman ve Mekân	2
8	Geçmiş Zaman Şiirleri	Şiir	Zaman ve Mekân	2
7	Mustafa Kemal'in Kağnısı	Şiir	Toplum Hayatı	2
8	Aşinasız	Deneme	Toplum Hayatı	2
6	Meşe ile Saz	Fabl	Duygular ve Hay.	1
6	Bayrak	Şiir	Sevgi	1
6	Beypazarı	Gezi Yazısı	Zaman ve Mekân	1
6	Kırkikindiler	Gezi Yazısı	Doğa ve Evren	1
7	Atatürk	Şiir	Atatürkçülük	1
7	Hayata Açılan Kapılar	Deneme	Kavramlar ve Çağrışımlar	1
7	Deniz Hasreti	Şiir	Doğa ve Evren	1
8	Eski Ankara Evleri	Gezi Yazısı	Zaman ve Mekân	1
8	Atatürk'ten Anılar	Anı	Atatürk	1
8	Anadolu'nun Bahtı Açık Kara Treni	Söyleşi	Bilim ve Teknoloji	1
Top.	21	8	21	43

Uzak bağdaştırmaların metinlere göre dağılım oranları incelendiğinde, analiz edilen 56 okuma metninden 21'inde uzak bağdaştırma kullanımı tespit edilmiştir. 35 metinde uzak bağdaştırma kullanılmamıştır. Bütün sınıf düzeyleri göz önüne alındığında, Mavisini Yitirmiş Yaşamak 7, Çocuk ve Resim 4, Bozkırın Tezenesi 3, Son Kuşlar 3, Bilgisayar Yalnızlığı 3, İki İyi İnsan 3, Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması 2, Anadolu'da Bahar 2, Geçmiş Zaman Şiirleri 2, Mustafa Kemal'in Kağnısı 2, Aşinasız 2, Meşe ile Saz 1, Bayrak 1, Beypazarı 1, Kırkikindiler 1, Atatürk 1, Hayata Açılan Kapılar 1, Deniz Hasreti 1, Eski Ankara Evleri 1, Atatürk'ten Anılar 1 ve Anadolu'nun

Bahtı Açık Kara Treni isimli metinde 1 adet uzak bağdaştırma örneği tespit edilmiştir. 21 metin içerisinde en çok uzak bağdaştırma, 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan *Mavisini Yitirmiş Yaşamak* isimli metinde kullanıldığı görülmektedir. Bu metinde 7 uzak bağdaştırma kullanımı tespit edilmiştir. *Mavisini Yitirmiş Yaşamak* isimli metin, deneme türünde olup, *Doğa ve Evren* teması içinde yer almaktadır.

4.2. Temalara Göre Dağılım Oranları

Uzak bağdaştırmaların temalara göre dağılım oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: Uzak Bağdaştırmaların Temalara Göre Dağılım Oranları

Sınıf Düzeyi	Tema	Uzak Bağdaştırma Sayısı
6	Doğa ve Evren	8
6	Duygular ve Hayaller	5
7	Doğa ve Evren	4
8	Bilim ve Teknoloji	4
8	Zaman ve Mekân	3
8	Kişisel Gelişim	3
7	Milli Kültür	3
6	Zaman ve Mekân	3
6	Okuma Kültürü	2
7	Toplum Hayatı	2
8	Toplum Hayatı	2
8	Atatürkçülük	1
7	Kavramlar ve Çağrışımlar	1
7	Atatürk	1
6	Sevgi	1
8	Milli Kültür	-
7	İletişim	-
6	Atatürk	-
Toplam	18	43

Uzak bağdaştırmaların temalara göre dağılım oranları incelendiğinde şu bulgulara ulaşılmıştır:

Ders kitaplarında toplam 18 tema yer almaktadır. 15 temada uzak bağdaştırma kullanımı tespit edilmiştir. Uzak bağdaştırma kullanımının en fazla olduğu tema, 6. sınıf ders kitabında yer alan *Doğa ve Evren* temasıdır. 8. sınıf *Milli Kültür* temasında, 7. sınıf *İletişim* temasında ve 6. sınıf *Atatürk* temasında uzak bağdaştırma kullanılmamıştır.

Üç sınıf düzeyi bir arada düşünüldüğünde, *Doğa ve Evren* temasında 12, *Zaman ve Mekân* temasında 6, *Duygular ve Hayaller* temasında 5, *Bilim ve Teknoloji*

temasında 4, *Toplum Hayatı* temasında 4, *Kişisel Gelişim* temasında 3, *Milli Kültür* temasında 3, *Okuma Kültürü* temasında 2, *Atatürkçülük* temasında 1, *Kavramlar ve Çağrışımlar* temasında 1, *Atatürk* temasında 1, *Sevgi* temasında 1 ve *İletişim* temasında 1 uzak bağdaştırma kullanımına yer verildiği görülmektedir.

4.3. Metin Türlerine Dağılım Oranları

Uzak bağdaştırmaların metin türlerine dağılım oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: *Uzak Bağdaştırmaların Metin Türlerine Göre Dağılım Oranları*

Metin Türü	Uzak Bağdaştırma
Deneme	13
Şiir	13
Hikâye	8
Gezi Yazısı	3
Biyografi	3
Anı	1
Söyleşi	1
Fabl	1
Tiyatro	-
Mektup	-
Haber	-
Makale	-
Fıkra	-
Efsane	-
Destan	-
Konferans	-
Söylev	-
Roman	-
Toplam	43

Uzak bağdaştırmaların metin türlerine göre dağılım oranları incelendiğinde şu bulgulara ulaşılmıştır. Uzak bağdaştırmaların en çok kullanıldığı metin türleri deneme (13) ve şiir (13)'dir. Bunların yanı sıra, hikâye türünde 8, gezi yazısı türünde 3, biyografi türünde 3, anı türünde 1, söyleşi türünde 1 ve fabl türünde 1 uzak bağdaştırma kullanılmıştır. *Tiyatro, mektup, haber, makale, fıkra, efsane, destan, haber, konferans, söylev* ve *roman* türlerinde uzak bağdaştırma kullanılmadığı görülmektedir.

4.4. Sınıf Düzeylerine Göre Dağılım Oranları

Uzak bağdaştırmaların sınıf düzeylerine göre dağılım oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4: *Uzak Bağdaştırmaların Sınıf Düzeylerine Göre Dağılım Oranları*

Sınıf Düzeyi	Uzak Bağdaştırma Sayısı
6. Sınıf	19
7. Sınıf	11
8. Sınıf	13
Toplam	43

Uzak bağdaştırmaların sınıf düzeylerine göre dağılım oranları incelendiğinde, 6. sınıfta (19), 7. sınıfta (11), 8. sınıfta (13) uzak bağdaştırma kullanıldığı görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde uzak bağdaştırmaların dağılım oranlarını araştıran bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

İkinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde toplam 43 uzak bağdaştırma kullanımı tespit edilmiştir.

Uzak bağdaştırma örneklerine en fazla 6. sınıf düzeyindeki Türkçe ders kitabında yer verilmiştir. Uzak bağdaştırmaların sınıf düzeylerine göre dağılımında çocukların zihinsel gelişimiyle paralel olmayan bir durum ortaya çıkmıştır. Soyut düşünme becerisini geliştirmede etkili olan dilsel kullanımlar, zihinsel gelişmişlik düzeyinin bir göstergesi olan sınıf düzeyine göre artış göstermelidir. Bu bağlamda, soyut düşünme becerisini geliştirmede etkili olan uzak bağdaştırmaların 6. sınıftan 8. sınıfa doğru kademeli bir artış göstermesi gerekmektedir. Çalışma sonunda, uzak bağdaştırmaların sınıf düzeylerine göre dağılım oranlarında bir düzensizlik gözlenmektedir.

Uzak bağdaştırmaların metinlere göre dağılım oranları ile ilgili bulgular incelendiğinde, deneme türünde yazılmış, Doğa ve Evren temasında yer alan *Mavisini Yitirmiş Yaşamak* isimli 6. sınıf düzeyindeki metnin uzak bağdaştırma kullanımı yönünden en zengin metin olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen 56 metinden 21'inde uzak bağdaştırma kullanılmış, 35 metinde bu yapılar yer verilmemiştir.

Uzak bağdaştırmaların temalara göre dağılım oranları ile ilgili bulgular incelendiğinde, en fazla uzak bağdaştırmanın 6. sınıf ders kitabındaki Doğa ve Evren temasında kullanıldığı tespit edilmiştir. Kavramlar ve Çağrışımlar, Duygular ve Hayaller, Zaman ve Mekân temaları uzak bağdaştırma kullanımı açısından uygun zemin oluşturmalarına rağmen bu temalarda yeterince uzak bağdaştırma kullanılmadığı görülmektedir.

Üç sınıf düzeyi bir arada düşünüldüğünde, yine en fazla uzak bağdaştırma kullanımının Doğa ve Evren temasında olduğu tespit edilmiştir. Doğa ve Evren temasının, içerik olarak bu yapıların kullanılmasına uygun bir zemin oluşturmadığını belirtmek gerekir. Buna rağmen, uzak bağdaştırma kullanımı yönünden en zengin tema olması, ilginç bir sonuç olarak değerlendirilmelidir.

Uzak bağdaştırmaların metin türlerine göre dağılım oranları incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır: Deneme ve şiir ve hikâye türü, uzak bağdaştırma kullanımını açısından en zengin metin türleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tiyatro, mektup, haber, makale, fıkra, efsane, destan, konferans, söylev ve roman türlerinde uzak bağdaştırmalara yer verilmediği görülmektedir. Üç sınıf düzeyinde de tiyatro metinlerinde uzak bağdaştırma kullanımının tespit edilmemesi ilginç bir sonuç olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak, uzak bağdaştırmalar öğrencilerin yaratıcı ve soyut düşünme becerilerini geliştirmede metni daha etkili hâle getirebilecek dilsel kullanımlardır. Uzak bağdaştırmalar üzerinden yapılacak anlama ve anlatma çalışmaları, 11 yaşından itibaren soyut işlemler dönemine geçen çocuklar için daha da büyük bir önem arz etmektedir.

Öneriler

1. Ders kitaplarındaki metinlerde kullanılan uzak bağdaştırma sayısının dağılım oranlarının sınıflara göre düzenli bir şekilde arttırılması gerekmektedir. Ders kitapları, bu durum göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır.
2. Ders kitaplarının hazırlanması sürecinde, uzak bağdaştırma kavramı, yazarların belirledikleri temel ölçütlerden biri olmalıdır.
3. İkinci kademe Türkçe ders kitaplarında, uzak bağdaştırmalarla ilgili etkinliklere yer verilmelidir.
4. Türkçe ve sınıf öğretmenleri, metin içerisinde geçen uzak ve yakın bağdaştırma örnekleri üzerinde öğrencileri düşünmeye yönlendirmelidir.
5. Bağdaştırmalarla ilgili anlama çalışmalarında, metnin genel bağlamından hareket edilmelidir. Bağdaştırma örneği mutlaka yaşam ortamı içerisinde anlamlandırılmalıdır. Bu tür kullanımlara anlam verme süreci, metinden hareketle, aşama aşama öğrencilere gösterilmelidir.
6. Özellikle yazma çalışmalarında, öğrencilerin duyuvar arası aktarım yapabilme becerileri harekete geçirilmelidir. Yazıya başlık koyma aşamasında, görme duyusunun dışındaki duyu alanları da kullanılmalıdır. Örneğin, görmeye dayalı bir tanımlama, görme duyusu devreden çıkarılarak tatma, işitme, dokunma duyuları temel alınarak yaptırılmalıdır.
7. Öğretmenlerin, ikinci kademedeki öğrencilerin soyut işlemler döneminde oldukları bilinciyle hareket etmeleri ve onları kavramsal düşünmeye sevk edecek örnekler üzerinde önemle durmaları gerekmektedir.
8. Türkçe eğitimi alanında çok bilinmeyen ama edebî metinlerin algılanmasında son derece önemli bir kavram olan bağdaştırmaların eğitimsel işlevleri ile ilgili lisansüstü çalışmalar yaptırılmalıdır.
9. Lise ve üniversite öğrencilerinin uzak bağdaştırmaları anlama düzeyleri ile ilgili çalışmalar yapılabilir. Yine aynı hedef kitlenin yazılı anlatımlarında uzak bağdaştırma kullanma düzeyleri ile ilgili çalışmalar yapılmalıdır.
10. Bağdaştırma kavramının 12-15 yaş grubu çocuk kitaplarında kullanım düzeyleri araştırılmalıdır.

Kaynakça

- Aksan, D. (1999). *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2006). *Anlambilim*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Alkan, C. (1995). *Eğitim Teknolojisi*. Ankara: Atilla Kitabevi.
- Alkan, C. (1997). *Eğitim Teknolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aycan, Ş, Kaynar, Ü, Türkoğuz, S. ve Arı, E. (2001). "İlköğretimde Kullanılan Fen Bilgisi Ders Kitaplarının Bazı Kriterlere Göre İncelenmesi" *Fen Eğitimi Sempozyumu Bildirisi*, Ankara: ODTÜ.
- Budak, S. (2001). *Psikoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Göğüş, B. (1978). *Ortaokullarda Türkçe ve Yazın Öğretimi*. Ankara: Gül Matbaası.
- Göğüş, B. (1996). "Türkiye'de Cumhuriyetten Beri Türkçe Eğitim Kitapları". *Türkiye'de ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları*. İstanbul: Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi No: 11, 6-11.
- İşcan, A, Efendioğlu, S, Ada, Ş. (2008). "Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Edebi Metinlerin Öğrencilere Estetik Zevk Kazandırmadaki Rolü." *Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1,59-67.
- Kabadayı, H. İ. (2006). *İlköğretim Okullarında Okutulan 5.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin 1981-2004 Türkçe Öğretim Programlarına Uygunluğunun İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Ankara: Tekişik Yayınları.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Keklik, S. (2008). *1-8. Sınıf Türkçe Dersi Ders Kitaplarının Metin Türleri ve Özellikleri Açısından İncelenmesi*. Türkçe Öğretimi Kongresi Kitabı. İstanbul.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2005). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Cemiloğlu, M. (2001). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Oğuzkan, F. (1993). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Özbay, M. (2006). *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri I*. Ankara: Öncü Kitap.
- Özbay, M. ve Melanlıoğlu, D. (2008). "Türkçe Eğitiminde Kelime Hazinesinin Önemi". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 30-45.
- Şirin, M. R. (2007). *Çocuk Edebiyatı Kültürü*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Yıldırım, A. (2005). *Bahaettin Karakoç'un Şiirlerinde Sıra Dışı Bağdaştırmalar*. Gazi Üniversitesi, Ankara.